

Ingenting findes

— Ekelöf og døden

Af Horace Engdahl

For at tro på døden som noget virkeligt, må vi opleve tidens realitet, og skrivningen indebærer i denne henseende en svækkelse. Tekstens Nu indtræder som den Evi-ge Genkomst af noget, der aldrig fandt sted, og som altid allerede er sket. Er det liv? Er det død? I begyndelsen af enhver læsning, siger Blanchot, findes noget svimlende, som ligner den fornuftsstridige impuls at åbne øjne, der er lukkede for altid.

Skriften medfører en underlig neutralisering af begrebet død. Det naturlige indhold, vi er vant til, reduceres gennem litteraturens blotte eksistens til en biologisk provins inden for et umådeligt, vidtfavnende betydningsområde. Så snart vi hører op med at betragte Væren som virkelighedens eneste mulighed, må ordet 'død' acceptere andre opgaver i sproget end at betyde livets ophør. Måske var Mallarmé den første til at se litteraturen som ikke blot 'tidsløs' i klassisk forstand, men også som større end tiden. I så fald var det ingen tilfældighed, at han proklamerede sin åndelige erobring i en række poetiske gravtaler — »Toast funèbre«, »Le Tombau d'Edgar Poe« etc.

I

I tiden før sin debut med 'selvmordsbogen' »sent på jorden« 1932 var Gunnar Ekelöf optaget af intellektuelt scenario efter Mallarmés »Igitur«'s model. Værket blev aldrig fuldent, men blev udgivet som torso i 1962 under titlen »En natt vid horisonten«. I et resumé, forfattet på fransk, beskriver Ekelöf den stil, han har efterstræbt, som: »abstrakt i en sådan grad, at hændelserne bliver usynlige«. Men han erkendte senere, at han i 30'erne manglede de ressourcer, som denne opgave nødvendiggjorde. Man kan sige, at han endnu ikke beherskede Mallarmés teknik, at paralyserer sprogets påståelighed. I Ekelöfs scenario forflyttes man uberegneligt mellem den rene tankes vidder og noget, der nærmest ligner en rodet ungarlehybel.

Ikke desto mindre har digterne det til fælles, at de begy sætter spørgsmålstejn ved Skabelsen. I »En natt vid horisonten« optræder den indiske skabergud Prajapati som et lig med øjne uden blik. Jeg'et — kaldet »den døde« — færdes i en tilstand af lammelse i et rum uden nogets nærvær: »Nulle Présence«, som det hedder på fransk i Ekelöfs tekst. Der veksler fødsel, adskillelse og døds-kamp ukontrollabelt. Alle tilstande synes at være aspekter af en standset død, ventende på et telefonsignal, som der ikke findes nogen til at modtage. Rummet udslettes gang på gang uden at forsvinde.

Hvad er meningen med på denne måde at lade de store modsætninger låne hverandres attribut? Med kendskab til Ekelöfs udvikling, kan man opfatte det som et første forsøg på at bane vej for noget mere og anderledes end Væren og Ikkeværen i digtet. Mallarmé taler i »Igitur« om en »Evig nat«, som skal forvandle jeg'ets skygge og grav til evighed. Dette andet mørke — som ikke længere er lysets modsætning — er den poetiske verden, tømt for natur, men opfyldt af erkendelsens former.

II

Gunnar Ekelöf tilegner sig Mallarmés abstrakte død ved at vende ryggen til bekræftelse og fornægtelse og udhule ligegyldigheden til et beboeligt rum: det eneste, hvor poeten kan ånde. Han tager skridtet fra Edith Södergrans »Det finns ingenting« til »Ingenting finns«.

Den region, som digteren tager i besiddelse her, er livløs og alligevel levende. Tingens urørlighed er ophævet, men ikke for at blive erstattet af en fysisk forvandling. Den forandring, der finder sted, er i stedet »ett frivilligt byte av innebörder« (en frivillig ombytning af indhold):

*Jag går in i ditt underbara landskap
Ingen Ingenting finns där men alltid något
fastän förändrat förbytt
till ting, men utan tingens orörlighet
och ändå utan rörelsen: det är förvandling
ett frivilligt byte av innebörder
Träden har blå eller röda grenar
och frukter som hängande ögon, med kärna och skal
Alla ser de dig
En bäck som stillastående flyter
bara för det tänkande strandgräset
kommer aldrig vidare men flyter ändå
Här är nötta rötter och hala gyllne barr
Du kanar stigen fram
och plötsligt står du vid havet
som öppnar sig töcknigt och grått:
En bukt av färglös sand som försvinner
en brun rand av tång
Och dessa tomta snäckskal binder dig inte vid livet
men ändå lever du, hör slag av dyning
pulsera därute mot osynliga öar
eller mot revet, eller mot revbenen
Solen bryter röd genom dimman
men bara ett ögonblick: den bleknar till någonting ljus
och diffus
den skiljer sig inte från himlen
Är det morgon eller kväll, är solen i stigande eller i
sjunkande?
Än sen! Du kan vila dig här på strand
Här finns varken väster eller öster
Här finns ingen farkost och inåt finns ingen väg
men det står dig fritt att tillbringa natten
i folkrika byar utan invånare
eller på slätten, eller i skogen, eller uppe bland
bergen*

tingen bliver seende, græsset tænker og »rev« og »revben« (rev og ribben) bliver samme sag. Naturen på den kyst, hvor digteren er strandet, virker som poetiske figurer. Det er musens lyse Hades, immaterielt, men virkeligt — eftersom digtet eksisterer.

III

Afstanden til Mallarmés tekster, med deres fortonede konturer af ophævede genstande, er dog anseelig. Det har muligvis at gøre med Ekelöfs svenskhed. Forholdet til døden i den svenske litteratur har fået sin egenart af Emanuel Swedenborg. Ikke sådan at forstå, at svenske forfattere i al almindelighed skulle være synske, men der findes hos os en usædvanlig tilbøjelighed til at fremstille dødens verden og de levendes verden som spejlbilleder af hverandre. Da Gunnar Ekelöf i sin sidste levetid var syg af kræft, troede han, at han ville kunne dø uden at mærke det. Det mente Swedenborg nemlig; først efter en tid forstår mennesket, at det er gået over på den anden side. At dø er for Swedenborg at »besannas« (at åbenbares). Det, som var indre, bliver ydre. Hjertets dyder og laster får synlig gestalt: det kaldes himmel og helvede.

For hans fremmeste lærling blandt romantikerne, Carl Jonas Love Almqvist, blev dette grundlaget til en fantasi-verden, hvis centrale hændelse er genfødsel gennem død. Ifølge Swedenborg er Altet formet som en vældig menneskekrop. Ekelöfs sidste digtsamling »Vägvisare till underjorden«, der er komponeret som en rejse på Dødens hav, indeholder et drømmedigt, hvor jeg'et befinder sig på en ø, der samtidig er et stort kvindeskød. En sådan egn kender vi allerede fra »Murnis«, Almqvists erotiske digt

udmattet på stranden. Han ligner Odysseus, men han vækkes ikke af leende piger, tværtom vedbliver han at være i en mennesketom og metaforisk natur, usikker på hvorvidt, han er »nylign død eller nyfødt«.

IV

For Ekelöf er det livet, der ødelægger, snarere end døden. I »Sagan om Fatumeh« fremkaster han en direkte omvendning af termerne:

Enkel är födelsen:

Du blir du

Enkel döden:

Du är inte mera du

Det kunde ha varit omvänt

som i en spegelvärld:

Döden kunde ha fött dig

och Livet släckt ut dig

det ena såväl som det andra —

Och kanske är det så:

Ur Död är du kommen, långsamt

utplånar dig Livet.

I Ekelöfs sidste digtsamlinger befolkes hans verden af

skygger, og jeg'et bliver selv en skygge. Dette er af og til ikke andet end det klassisk dannede menneskes fantasi om omgang med det forgangne. Men stavet med stort S betyder Skyggen noget andet, og er mere beslægtet med det liv, der udsletter os. Skyggen er det indre mørke, som jeg'et ikke kan komme udenom, og i hvilket det til sidst må udskille sin tvilling, sin elskede, sin død.

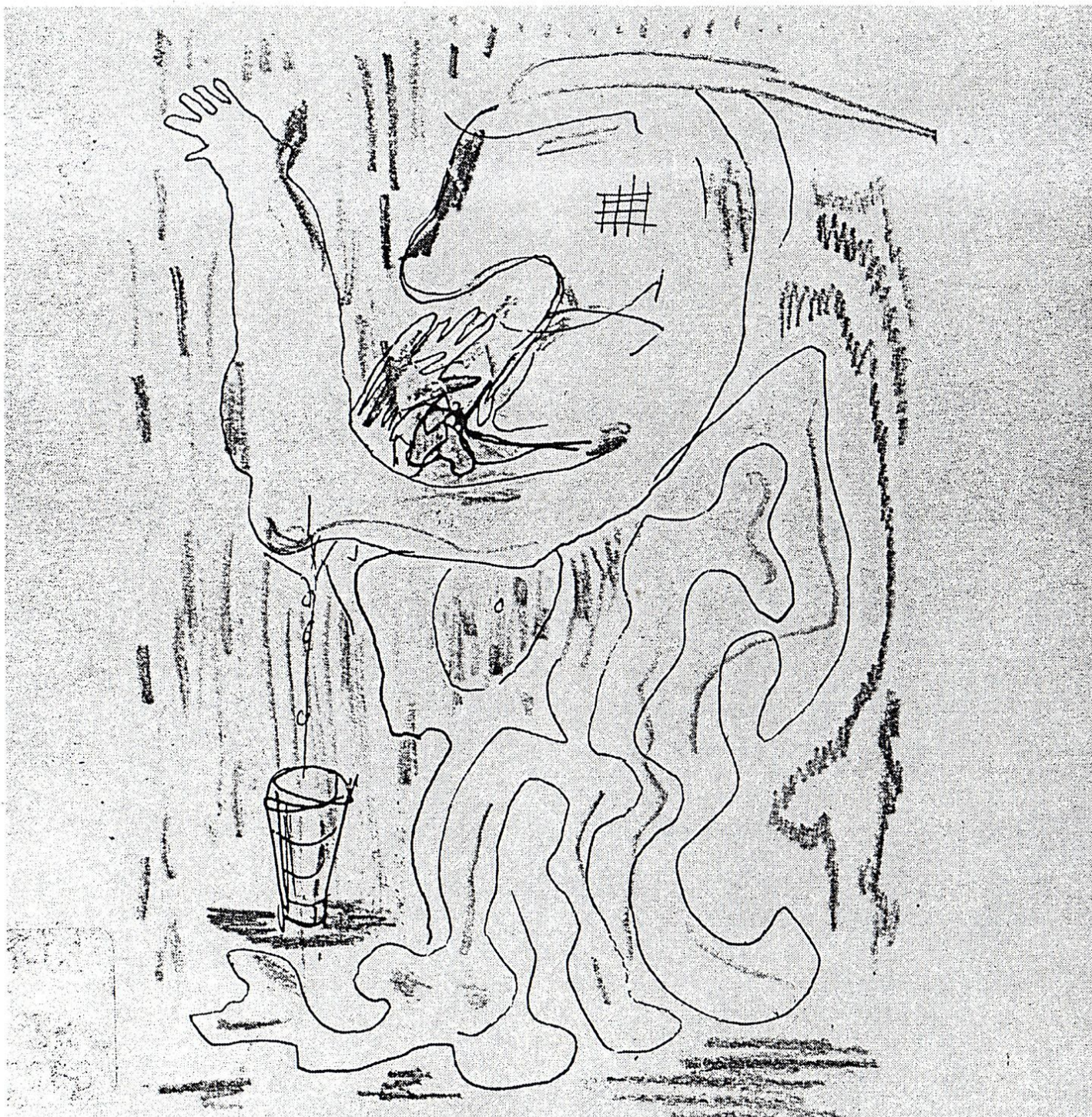
Når jeg'et i »Sagan om Fatumeh« elsker med sin egen Skygge, sættes identitetens lag ud af spillet. I disse digte ved man ofte ikke, hvem der taler: manden? kvinden? begge? De elskende bebor samme stemme og får røst i samme ord.

I den outplånliga Natt som kommer

skall det vara Sängen som förenar oss i Ett.

Det er et møde uden for Skabelsen. Det er svært at sige, om denne tanke fortrinsvis bærer på sorg eller håb. Ekelöf hævder en forbindelse langt efter, at en forbindelse er mulig. Den verden, han lader dukke frem, er ikke et »liv efter dette«, men derimod et sted, hvor termerne »liv« og »død« ikke længere er til nogen hjælp.

Oversat af Mette Moestrup

Gunnar Ekelöfs selvportræt 16.11.67 — »i konvalescens med spottkopp och svåra besvär«